

REFORME ZA PRIVREDNI RAST I OTPORNOST POSLOVANJA 2022.

ODBOR ZA DIGITALNU EKONOMIJU

ODBOR ZA DIGITALNU EKONOMIJU

CILJ 1: RAZVOJ EFIKASNE I KORISNIČKI ORIJENTISANE ELEKTRONSKE UPRAVE I OTKLANJANJE PREPREKA ELEKTRONSKOG POSLOVANJA

...KROZ OLAKŠANU PRIMENU REGULATIVE ELEKTRONSKOG DOKUMENTA, ELEKTRONSKE IDENTIFIKACIJE I USLUGA OD POVERENJA

IZAZOV: Donošenje **Zakona o elektronskom dokumentu**, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju predstavljalo je prvi korak u unapređenju regulative elektronskog poslovanja i elektronske komunikacije javne uprave, građana i privrede. Iako je ovaj propis stupio na snagu još oktobra 2017. godine, još uvek **nije u punoj primeni u svim državnim organima, sektorskim regulativima i oblastima poslovanja.**

PREDLOG REŠENJA:

- Stvoriti uslove za punu i nespornu primenu Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju u okviru javnog sektora, kroz usaglašavanje sektorske i specifične regulative sa ovim zakonom i pratećim podzakonskim aktima. Ovo je od posebne važnosti u oblasti radno-pravnih odnosa (priznavanje elektronskog rešenja o godišnjem odmoru, svih opštih i posebnih radno-pravnih dokumenata), sklapanja ugovora na daljinu u oblasti telekomunikacija, osiguranja, dokumentima koja prate robu tipa otpremnice itd.
- Ovo je moguće kroz izmenu sektorskih propisa, a do takve izmene bi bilo dobro razmotriti donošenje mišljenja resornih ministarstava o shodnoj primeni Zakona o elektronskom dokumentu, koja bi i pre eksplicitne izmene resornih propisa omogućila korišćenje elektronskih dokumenata umesto njihove papirne forme.

IZAZOV: U skladu sa odredbama Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju i Uredbe o bližem uređenju uslova koje moraju da ispune šeme elektronske identifikacije za određene nivoe pouzdanosti, u Srbiji je trenutno moguće pribaviti **kvalifikovani sertifikat za elektronski potpis (i druge usluge od poverenja srednjeg nivoa pouzdanosti) isključivo putem fizičke identifikacije lica.**

PREDLOG REŠENJA: Kako bi se olakšao pristup kvalifikovanim uslugama od poverenja i kako bi se njihova upotreba omasovila, te se lakše koristile elektronske usluge i proširio broj oblasti u kojima su one dostupne, potrebno je izmenama Uredbe o uslovima za pružanje kvalifikovanih usluga od poverenja predvideti mogućnost izdavanja kvalifikovanih usluga od poverenja na daljinu, kroz video identifikaciju ili kroz druge savremene metode identifikacije. Uvođenje mehanizama video identifikacije kao šeme elektronske kvalifikacije moglo bi da nađe primenu u zaključenju ugovora na daljinu u novim oblastima kakve su telekomunikacije i osiguranje, imajući u vidu da je ova mogućnost trenutno prepoznata isključivo propisima NBS-a i kao takva dostupna samo u finansijskim institucijama čiji rad reguliše NBS.

IZAZOV: Prošlogodišnjim izmenama i dopunama Uredbe o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave, prolongirana je primena Uredbe i pratećih rokova za 1. februar 2022. godine. Iako je bilo predviđeno da 2021. godine 30 organa koristi e-pisarnicu i da 50 softverskih rešenja bude integrисано u nju, e-pisarnica ipak nije uspostavljena u zadatom roku, zbog čega se kancelarijsko poslovanje i dalje u velikoj meri obavlja na tradicionalni način. Mnogi organi koriste sisteme za upravljanje predmetima, ali mnogi od tih sistema su na rudimentarnom nivou i svode se na elektronski delovodnik bez digitalizacije dokumenata i njihovog čuvanja. Takođe, rešenja koja se koriste su raznovrsna što dodatno otežava rešavanje problema interoperabilnosti.

PREDLOG REŠENJA: Potrebno je u što kraćem roku završiti proces integracije svih državnih organa i jedinica lokalne samouprave na centralizovan sistem ePisarnica, koje bi strankama omogućilo elektronsko podnošenje podnesaka, praćenje toka i statusa predmeta u sistemu. U ovom postupku, neophodno je sprovesti obuke državnih organa i оформити kontakt centar za podršku u primeni novog softverskog rešenja.

...KROZ SAVREMENU REGULATIVU I INFRASTRUKTURU KOJA ĆE PODRŽATI RAZVOJ ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA

IZAZOV: Iako je Predlog Zakona o elektronskim komunikacijama usvojen od strane Vlade Republike Srbije još krajem 2017. godine, on je u međuvremenu nekoliko puta menjan i dalje nije ušao u parlamentarnu proceduru. U međuvremenu je došlo do izmena evropskog regulatornog okvira i donošenja tzv. Evropskog Zakonika o elektronskim komunikacijama (European Electronic Communications Code). Imajući u vidu da je trenutni zakon usklađen sa regulatornim okvirom iz 2003. godine, Srbija značajno kasni u usvajanju pravnih tekovina Evropske unije u ovoj oblasti. Takođe, kašnjenja u usvajanju ovog zakona uslovjavaju i kašnjenja u usvajanju posebnog zakona koji se tiče daljeg razvoja širokopojasnog interneta. Na kraju, trenutni regulatorni okvir ne prati dinamičan razvoj sektora, naročito u odnosu na uvođenje 5G tehnologija.

PREDLOZI REŠENJA:

- Usvajanje Zakona o elektronskim komunikacijama uz konsultacije sa zainteresovanim akterima, kako bi novi propis bio usklađen sa važećim regulatornim okvirom Evropske unije (kako bi se otklonili nedostaci važećeg zakona, uočeni kroz njegovu dosadašnju primenu, a time i ubrzala izmena podzakonskih akata za koje su već stvoreni uslovi na tržištu elektronskih komunikacija);
- Usvajanje zakona/propisa koji bi na sveobuhvatan način uspostavio regulatorni okvir koji bi olakšao razvoj širokopojasnih mreža na principima objektivnosti, transparentnosti, nediskriminacije i tehnološke neutralnosti.

IZAZOV: Pre sprovođenja 5G aukcije neophodno je ukloniti regulatorne barijere za postavljanje baznih stanica imajući u vidu da su ova ograničenja već sada onemogućila proširenje mrežnih kapaciteta na postojećim tehnologijama (2G, 3G i 4G) u najvećem delu urbanih sredina. U suprotnom, implementacija 5G tehnologije, koja zahteva nekoliko puta gušću mrežu baznih stanica u odnosu na postojeće stanje, neće biti moguća. Propisi iz ove oblasti, posebno iz domena zaštite životne sredine, nisu usaglašeni sa regulativom Evropske Unije, a okolnost da je njihova implementacija poverena lokalnim samoupravama dodatno otežava situaciju usled potpuno različitih praksi na nivou gradova i opština. Iz neznanja, straha ili neobaveštenosti, već godinama se dodaju nova ograničenja, čak i u propisima koji nisu iz domena zaštite od nejonizujućih zračenja kakvi su planski dokumenti iz domena urbanizma (primer: PGR Grada Beograda). Ovakva praksa ne samo da ne smanjuje izloženost izvorima nejonizujućeg zračenja (naprotiv, povećava je jer mobilni telefoni teže dobijaju signal usled nedovoljnog broja baznih stanica), već ugrožava funkcionisanje mobilnih mreža i pokrivenost brzim mobilnim internetom.

Sa druge strane, svesni smo da postoji neopravdانا zabrinutost građana u pogledu navodnog uticaja baznih stanica na zdravlje ljudi zbog čega bi trebalo raditi na edukaciji stanovništva i predočiti im naučno utemeljene činjenice iz ovog domena.

PREDLOZI REŠENJA: Potrebna je reforma i unapređenje regulatornog okvira za postavljanje i rad baznih stanica u smeru veće transparentnosti i pridobijanja poverenja građana u pogledu kontrole i merenja elektromagnetnog polja baznih stanica, ali i jednostavnijeg i bržeg puštanja u rad baznih stanica po standardizovanim i unapred utvrđenim procedurama. Umesto sadašnjeg sistema dugotrajnog izдавanja dozvola čije je težište na komplikovanim administrativnim procedurama i oslanjanju na simulacije, teorijske modele i računarske projekcije očekivanog elektromagnetskog polja, potrebno je staviti akcenat na stvarna merenja nivoa nejonizujućeg zračenja sprovedena na terenu od strane licenciranih laboratoriјa, uz periodičnu kontrolu nakon puštanja mobilnih baznih stanica u rad i javno dostupne podatke o izmerenim vrednostima.

Neke od konkretnih mera koje se mogu preduzeti podrazumevale bi sledeće:

- Izmenom odgovarajuće uredbe, ukloniti telekomunikacione objekte sa Liste 2 Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu po ugledu na EU,
- Ukloniti metrička ograničenja za postavljanje baznih stanica u planovima prostorne regulacije i drugim aktima lokalnih samouprava,
- Redefinisanje pojma izvora od posebnog interesa u Zakonu o zaštiti od nejonizujućih zračenja i njegovim pravilnicima,
- Preispitati referentne nivoe elektromagnetnog polja date Pravilnikom o granicama izlaganja nejonizujućim zračenjima iz 2009. godine, kojim su propisane 2.5 puta strože vrednosti u odnosu na većinu zemalja EU;

9. decembra 2021. Vlada Republike Srbije osnovala je Stručnu grupu za smanjenje administrativnih barijera za postavljanje radio baznih stanica mobilne telefonije. Nadamo se da će nova Vlada nastaviti rad na ovom polju i što pre započeti sa uklanjanjem barijera koje predstavljaju preduslov za komercijalno lansiranje 5G-a.

IZAZOV: I pored razgovora i najava u vezi sa pripremom za omogućavanje primene 5G tehnologije u Republici Srbiji, i dalje nije poznato kada će se ova mogućnost zaista otvoriti. To koči napredak u razvoju tržišta i stvaranju preduslova za digitalnu transformaciju društva za čiju realizaciju je potrebna infrastruktura zasnovana na tehnologijama nove generacije. Dodatno, prepreke za razvoj postojeće fiksne infrastrukture i pristup istoj, dovode do nemogućnosti pokrivanja svih potrebnih zona internetom i mobilnom telefonijom, gde je to stanovnicima, privredi i institucijama najpotrebnije.

PREDLOZI REŠENJA:

- Sproveđenje efikasne i jednostavne aukcije za kupovinu radio-frekvencija za uvođenje 5G tehnologije što je pre moguće, uz izbor optimalnog modela aukcije spektra koji će najbolje odgovarati domaćim tržišnim prilikama, stimulisati konkurenčiju i dodatna ulaganja u infrastrukturu i biti usklađen sa najboljim primerima iz dosadašnjih aukcija u EU. Bitno je da sama aukcija bude sredstvo raspodele spektra, a ne kratkoročne zarade za budžet, kako bi se osiguralo da najveći deo investicija bude uložen u razvoj mreže i prateću infrastrukturu. Smatramo da je osnovni cilj uvođenja 5G tehnologije brz i efikasan razvoj mreže i pružanje nove tehnologije što većem broju korisnika, te je u tom smislu neophodno izabrati metod aukcije i cene licenci na takav način da tržišni igrači budu podstaknuti na dalje rapidno ulaganje u infrastrukturu, kako bi što širem krugu korisnika u što kraćem roku bio omogućen pristup;
- Neophodno je obezbediti transparentan, predvidljiv i na komercijalnim osnovama zasnovan **pristup postojećoj fiksnoj infrastrukturi** i to kako od telekomunikacionih operatora, tako i od drugih javnih i privatnih subjekata, uključujući i javna preduzeća (npr. JP Železnice Srbije) kao i nesmetani pristup drugoj infrastrukturi koja omogućava lako i efikasno postavljanje optičke infrastrukture (telekomunikaciona kanalizacija, vodovi, toplovodi...), između ostalog i kroz unapređenje i primenu regulatornog okvira koji se odnosi na obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom;
- Proces kreiranja regulative, kako one koja se odnosi na 5G, tako i one koja se tiče „otvaranja“ postojeće infrastrukture, bi morao da bude transparentan i inkluzivan.

...KROZ USPOSTAVLJANJE I UNAPREĐENJE ELEKTRONSKIH USLUGA I PROCEDURA

IZAZOV: Nemogućnost korišćenja veb aplikacije **eSud** za digitalizovano vođenje predmeta u najvećem broju sudova, s obzirom na to da je ova aplikacija sada dostupna isključivo strankama pred Upravnim sudom.

PREDLOG REŠENJA: Korišćenje aplikacije e-Sud trebalo bi, kroz izmene Zakona o parničnom postupku i Sudskog poslovnika, omogućiti u parničnom, izvršnom i stečajnom postupku, uključujući elektronsko slanje i prijem podnesaka kao i uvid u spise predmeta. Neophodna je šira promocija koristi od elektronskog vođenja postupaka, kao i analiza izmena procesnih propisa, radi omogućavanja elektronskog dostavljanja pismena, kao i mogućnost da stranka po svom izboru na

ročištu sebe zastupa ili bude zastupana preko punomoćnika online van zgrade suda. Elektronsku komunikaciju suda i stranka putem veb aplikacije e-Sud treba proširiti i na javne izvršitelje kao organe izvršnog postupka, uz dostupnost spisa predmeta na uvid kroz nekoliko klikova.

IZAZOV: Kroz razvoj Strategije digitalnog zdravstva, Republika Srbija je preduzela značajne korake u mapiranju puta ka sistemu **digitalnog zdravstva**, orientisanog ka pacijentima. Kako bi rezultati rada na ovom strateškom dokumentu bili vidljivi, neophodna je puna implementacija Aktionog plana za digitalni sistem zdravstvene zaštite, sa posebnim osvrtom na implementaciju eZdravstvenog kartona, kao i razvoj digitalne platforme za izdavanje dozvola i odobrenja za lekove.

Trenutno, elektronski karton ne obezbeđuje sve potrebne podatke o pacijentima u okviru njihovog medicinskog dosjea (sve specijalističke upute, izveštaje itd.), a ne sadrži ni podatke iz privatnih praksi, uključujući i privatne laboratorije, što na kraju dovodi do nepotpunih podataka i otežava praćenje istorije bolesti pacijenta.

Kada je reč o značajnim kašnjenjima u izdavanju dozvola i odobrenja za lekove, proces njihovog dobijanja od strane Agencije za lekove i medicinska sredstva (ALIMS), u proseku kasni i više meseci u odnosu na zakonom predviđene rokove (ponekad i više od 20 puta). Značajna kašnjenja u izdavanju dozvola dovode do produženog čekanja pacijenata na nove terapije, prekida kontinuiteta isporuke lekova i dodatnih troškova zbog propadanja ponude u procesu javnih nabavki.

PREDLOZI REŠENJA:

- Puna implementacija eZdravstvenog kartona kroz omogućavanje pristupa i integraciju podataka svih zdravstvenih ustanova (javnih i privatnih). Ovo je moguće sprovesti kroz jasno definisanje podataka koje jedinstveni elektronski karton pacijenta treba da sadrži, standarda i jasnih procedura za unos i vođenje podataka, kao i prava pristupa podacima.
- Značajna kašnjenja u izdavanju dozvola za lekove mogu biti prevaziđena kroz optimizaciju procedura u Zakonu o lekovima, što će pratiti i razvoj elektronske platforme za upravljanje procesom od strane ALIMS-a. A

IZAZOV: Nepostojanje jedinstvenog sistema koji bi omogućio potpuno elektronsko podnošenje i obradu svih podataka o prekograničnoj trgovini između privrednih subjekata i nadležnih organa, uz uspostavljanje efikasnog sistema analize rizika prilikom kontrole robe od strane svih inspekcijskih službi, kako bi se smanjile barijere i olakšao uvoz i izvoz robe. Trenutni elektronski sistemi različitih nadležnih organa su na veoma različitim nivoima razvoja i digitalizacije, a koncept analize rizika nije prepoznat u svim prekograničnim procedurama.

PREDLOG REŠENJA: Implementacija platforme **Nacionalni jednošalterski sistem**, koja bi trebalo da podrazumeva punu digitalizaciju procedura i modula za procenu rizika za SVE GRANIČNE INSPEKCIJE, uključujući Sanitarnu, Fitosanitarnu i Veterinarsku agenciju. Ključni cilj je da se privredi obezbedi jedinstvena ulazna tačka za komunikaciju sa inspekcijskim i drugim nadležnim organima, kao i da se poboljša kvalitet prikupljenih podataka i obezbedi olakšan pristup njima. Ovo se postiže kroz niz usluga koje koriste i trgovci i Vlada, kao što su početna registracija trgovaca, podnošenje carinskih deklaracija, upravljanje rizikom, plaćanje taksi, poreza i dažbina, carinjenje i oslobođanje, dalja razmjena podataka između agencije itd.

IZAZOV: Izrada prostornih i urbanističkih planova koji određuju namene i propisuju pravila građenja predstavlja veliko usko grlo za investiranje u Srbiji. Za usvajanje plana detaljne regulacije potrebno je najmanje pola godine uz poštovanje svih procedura, a za plan generalne regulacije bar 12 meseci. Međutim, u praksi procedure donošenja često traju i godinama zbog nedovoljno efikasne komunikacije i koordinacije nadležnih organa.

U ovom trenutku, teritorija Srbije je dobro pokrivena planskim dokumentima, ali su u mnogim slučajevima nepotpuni i neophodno ih je dalje razrađivati kroz izradu detaljnijih planova, što vrlo često moraju da finansiraju investitori, kako bi mogli da grade, bez izvesnog vremenskog roka za realizaciju projekata.

Nedostatak jedinstvene baze svih planova sa ažurnim i potpunim podacima otežava čak i profesionalcima da utvrde precizno pod kojim uslovima se može graditi u određenoj zoni.

PREDLOG REŠENJA: Uspostavljanje digitalne platforme – **eProstor**, kao rešenja za izradu prostornih i urbanističkih planova, koji određuju namene i propisuju pravila građenja. eProstor bi omogućio da institucije mogu da elektronski razmenjuju informacije, daju komentare, izdaju uslove i saglasnosti i na platformi rade simultano na izradi planova, umesto što sada čekaju jedna na drugu da bi uradile svoj deo posla. Povezivanjem s Republičkim geodetskim zavodom, eProstor bi omogućio da se iz katastra brzo povlače informacije potrebne za izgradnju, kao i da se podaci u katastru redovno ažuriraju.

CILJ 2: RAZVOJ INOVACIJA

...KROZ REGULISANJE UPOTREBE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

IZAZOV: Korišćenje veštačke inteligencije u Republici Srbiji nije zakonski uređeno, osim delimično u odnosu na zaštitu podataka o ličnosti. Razvoj i primena veštačke inteligencije u postupcima koje sprovodi kako javni tako i privatni sektor pruža široke mogućnosti, ali otvara i brojna pravna, etička i bezbednosna pitanja. Ključni izazovi u vezi sa korišćenjem veštačke inteligencije u donošenju odluka su obezbeđenje pravne sigurnosti, zaštita podataka o ličnosti i informatička bezbednost.

PREDLOG REŠENJA: Usvajanje sistemskog zakona koji će urediti upotrebu veštačke inteligencije u privatnom i javnom sektoru, uz oslanjanje na Predlog uredbe o utvrđivanju usklađenih pravila o veštačkoj inteligenciji (Akt o veštačkoj inteligenciji) i izmeni određenih zakonodavnih akata Evropske unije, Predlog uredbe EU o upravljanju podacima, smernice Saveta Evrope o veštačkoj inteligenciji i regulatorna rešenja evropskih država i država unutar SAD-a. Ovaj zakon treba da integriše standarde Republike Srbije o etici i principima veštačke inteligencije. Ovaj dokument bi bio ključan za obezbeđivanje pravilnog/kvalitetnog korišćenja podataka, minimalizaciju pristrasnosti i definisanje u kojim oblastima se veštačka inteligencija može primeniti, a gde ne.

CILJ 3: NAJVVIŠI NIVO POUZDANOSTI I BEZBEDNOSTI ZA KORISNIKE

...KROZ UREĐIVANJE POSEBNIH VIDOVA OBRADE PODATAKA O LIČNOSTI

IZAZOV: Iako je Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usvojen 2019. godine u velikoj meri usklađen sa evropskom regulativom i standardima u ovoj oblasti, propušteno je da se ovim zakonom uredi oblast obrade podataka o ličnosti u specifičnim situacijama ili specifičnim oblastima (obrada podataka putem video nadzora, obrada biometrijskih podataka, obrada podataka u vezi sa radnim odnosima itd).

PREDLOG REŠENJA: Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, kao krovni zakon, morao bi makar da uredi osnovna načela za obradu podataka o ličnosti kod pojedinih vidova obrade, a polazeći od potreba prakse, dok bi odgovarajući, posebni zakoni uređivali svrhu obrade za takve posebne vidove obrade.

...KROZ JAČANJE KAPACITETA ZA INFORMACIONU BEZBEDNOST

IZAZOV: Imajući u vidu značaj i količinu podataka koji se čuvaju u IKT sistemima javne uprave, kao i sve prisutnije tendencije krađe podataka i hakerskih napada sa ciljem otkupa informacija, pitanje informacione bezbednosti je izuzetno važno. Za uspešnu i održivu digitalnu transformaciju javne uprave i privrede, koja kontinuirano jača poverenje i saradnju sa građanima i privredom, neophodno je obezbediti visok nivo bezbednosti u korišćenju elektronskih usluga.

U normativnom pogledu, postignuti su rezultati u pogledu usvajanja stručnih preporuka za adekvatniju zaštitu IKT sistema organa javne uprave, koji obuhvataju primenu standarda za oporavak u slučaju katastrofa i

kontinuitet rada organa javne uprave. Ipak, stiče se utisak da ovi standardi nisu primjenjeni u dovoljnoj meri, kao i da nedostaje stručna podrška i edukacija zaposlenih u organima javne uprave o rizicima informacione bezbednosti.

PREDLOG REŠENJA: Neophodno je nastaviti u pravcu implementacije standarda informacione bezbednosti i provere u kojoj meri se oni zaista poštuju, organizovanjem vežbi u državnoj upravi. Štaviše, imajući u vidu da svaki zaposleni u državnoj upravi potencijalno može izazvati povredu podataka, od ključne je važnosti da država uspostavi **program obuke o osnovama informacione bezbednosti** za svoje zaposlene. Program obuke takođe može uključiti simulirane napade phishing-a kako bi se smanjio broj klikova državnih službenika na zaražene veze.

Neophodno je i formiranje posebnih timova u pojedinačnim državnim organima zaduženih za praćenje, prevenciju, otkrivanje, istragu i reagovanje na sajber pretnje – tzv. SOC timova (Securiti Operation Center), kao i jačanje nacionalnog CERT-a (Computer Emergency Response Team). Preporučuje se da Vlada imenuje glavnog službenika za informacionu bezbednost (CISO), koji bi bio odgovoran za dosledno sprovođenje politike informacione bezbednosti, definisanje standarda/kontrola koje treba implementirati u okviru državnih IKT sistema na osnovu osetljivosti podataka, kao i uspostavljanje mehanizma za razmenu informacija između privatnog i javnog sektora u vezi sa novonastalim ili aktuelnim pretnjama.

Konačno, razvoj novih usluga i servisa državne uprave mora da prati analiza i testiranje u pogledu primene odgovarajućih standarda informacione bezbednosti.

... KROZ UPOTREBU CLOUD TEHNOLOGIJA

IZAZOV: Tehnologija koja je u velikoj meri nedovoljno iskorišćena u javnom sektoru u Srbiji, za poboljšanje otpornosti i obezbeđenje kontinuiteta poslovanja u slučaju oporavka od katastrofe, jeste korišćenje cloud tehnologija. Uporedni primeri pokazuju da migracija državnih podataka u cloud omogućava da se usluge isporučuju na agilniji i brži način, značajno smanjujući troškove i investicije potrebne za dodatnu kupovinu, podešavanje, pokretanje i održavanje tehnologija na licu mesta, kao što su npr. data centri i serveri.

PREDLOG REŠENJA: Iako se vladine politike koje regulišu skladištenje podataka u cloud-u značajno razlikuju (od potpune lokalizacije podataka kroz nacionalnu infrastrukturu kao što je to u Srbiji, do toga da se većina državnih podataka i usluga nalaze u komercijalnim cloud platformama kao u SAD, Australiji, Singapuru), neophodnost suzbijanja savremenih pretnji po informacionu bezbednost, potrebe za pravljenjem pouzdanih rezervnih kopija podataka i pronalaženje dodatnih kapaciteta za skladištenje podataka, zahtevaju optimizaciju korišćenja tehnologija i promenu smera politika, kako bi se dao prioritet cloud tehnologijama. **Najefikasniji primeri ovih promena politika uključuju postepen pristup migraciji državnih podataka u cloud, zasnovan na analizi rizika koja bi klasifikovala podatke i usluge i dala prioritet migraciji onih koje imaju veliki uticaj (npr. usluge okrenute građanima) i koje ne predstavljaju kritične podatke (npr. hosting web stranica, javno dostupni podaci...).** Mnogi od ovih pristupa se odlučuju za **skladištenje podataka u cloud-u van nacionalnih granica**, fokusirajući se na to KAKO se podaci čuvaju i prenose, a ne na to GDE se oni nalaze. Takođe, kao odgovor na potrebu korisnika za decentralizacijom, privatnošću i bezbednošću skladištenih podataka, razvijeni su **modeli cloud tehnologija zasnovani na blokčejn tehnologijama**, koji omogućavaju čuvanje šifrovanih podataka u oblaku.

Za Srbiju, regulatorna promena bi trebalo da podrazumeva razmatranje dinamičnije politike javnog sektora, koja bi polazila od klasifikacije podataka zasnovane na analizi rizika i ograničila trenutne politike lokalizacije podataka, kako bi se omogućilo skladištenje manje osetljivih podataka u cloud rešenjima koja su u skladu sa visokim međunarodnim standardima zaštite podataka i bezbednosti.